

SĂPĂTURILE DE SALVARE DE LA NOVIODUNUM (ISACCEA)¹

(r. Tulcea, reg. Constanța)

ÎN TRE 10 și 30 septembrie 1956 s-au executat în continuare săpăturile arheologice de salvare de la punctul *Pontonul Vechi*, de pe teritoriul comunei Isaccea, unde se află ruinele cetății *Noviodunum*. Săpăturile s-au limitat numai la dezvelirea ruinelor ce se mai păstrează pe plaja Dunării, acoperite de ape în cea mai mare parte a anului. În toamna anului 1956 nivelul apelor Dunării fiind mult mai scăzut ca de obicei², ne-a îngăduit identificarea unei părți importante din ruinele cetății romano-bizantine. Astfel, planul schițat în urma săpăturilor începute în toamna anului 1955 a putut fi completat în majoritatea elementelor lui esențiale, dându-ne posibilitatea unei priviri de ansamblu și a precizării, în bună măsură, a rostului ruinelor păstrate. Acestea constituie cea mai mare parte din latura de nord a cetății romano-bizantine și se întind pe o lungime de peste 250 m (fig. 1).

În raportul de față vom proceda la descrierea sumară a zidurilor descoperite în 1956, începînd, ca și în raportul precedent, de la apus la răsărit. Vom prezenta mai întîi zidul de incintă al cetății, cu turnurile de apărare, iar după aceea construcțiile din interior, adăugînd la acestea diferite descoperiri făcute în cursul săpăturilor. Un lucru asupra căruia trebuie să atragem atenția din capul locului este că și anul acesta am deosebit trei faze, ce reprezintă tot atîtea etape de construcție, cu observația că, înaintea fazei zidurilor cu mortar amestecat cu prundiș mărunt, situăm, ca fiind mai veche, faza zidurilor cu mortar simplu. Cele două faze ultime, reprezentate de zidurile cu mortar amestecat cu cărămidă sfărîmată sau pisată foarte mărunt, le considerăm drept una singură, socotind cel mult zidurile cu cărămidă pisată drept o subfază a zidurilor cu cărămidă sfărîmată. De observat, în plus, că în unul și același zid (Z I, Z III ș.a.) s-a întîlnit cîteodată la temelie un anumit fel de mortar, iar mai sus altul, sau alte feluri de mortar, ceea ce presupune existența a două sau mai multe faze de reconstrucție a unuia și aceluiași zid.

Pe plaja acoperită de un strat de mîl și nisip, gros pînă la circa 2 m, de la N și NV de încăperea nr. 1, se află temeliele unor ziduri ce au fost dezvelite numai în parte. Astfel, zidul laturii de vest a încăperii nr. 1, distrus complet pe o lungime de peste 5 m, a fost regăsit mai la nord, unde a putut fi precizată și latura dinspre Dunăre (Z I) a încăperilor nr. 1 și 2. Grosimea zidului pe latura de vest a încăperii nr. 1 e de circa 1 m, iar aceea a zidului de pe latura de N a încăperilor nr. 1 și 2 variază între 1 și 1,60 m. În afara laturii de V a încăperii nr. 1, către colțul de NV, s-a adăugat un alt zid, lat de 2,50 m, pentru fundația căruia s-a tăiat o parte din stîncă.

¹ Colectivul a fost format din I. Barnea (responsabil) și Bucur Mitrea.

² Între 10 și 30 septembrie 1956, cotele apelor Dunării la Isaccea au variat între + 91 și + 164.

Din Z I se desprinde spre nord un zid în formă de arc de cerc, avînd de asemenea grosimea de circa 1 m. La capătul de SE, zidul în arc de cerc se țese cu Z I, în timp ce la capătul lui de NV i se alătură numai. De menționat că atît zidul semicircular, cît și celelalte ziduri descoperite în anul 1956 în acest punct, sînt legate cu mortar ce conține nisip fin, ca și tot zidul cel lung (Z I), în partea lui inferioară.

La circa 7,50 m ESE de zidul în arc de cerc, se află temelia unui mare turn aproape pătrat, cu zidul gros de 3,20—3,50 m și cu dimensiunile interioare de $9,35 \times 10,50$ —11 m. Legătura dintre capătul de S al laturii de V a turnului și Z I e făcută cu ajutorul unui pinten masiv, cu dimensiunile de $3,20 \times 2,15$ m, ce se țese cu zidul cel lung (Z I). În schimb, la capătul de S al laturii de E a turnului pătrat, între acesta și Z I, s-a intercalat un alt zid, cu dimensiunile de $4,45 \times 1,85$ m, ce nu umple însă întregul spațiu, între el și zidul cel lung rămînînd un interval lat de 1—1,50 m. În acest interval, Z I avea un contrafort de $0,70 \times 0,75$ m, din care nu se mai păstrează decît temelia. Restul a lăsat numai urmele ce se disting pe fața de N a zidului, pe o înălțime de circa 2 m. Z I avea încă doi contraforți și anume, unul imediat la V de pintenul ce se află în capătul de S al laturii de V a turnului pătrat, iar al treilea, lat de 1 m și gros de 0,70 m, la cca 6 m spre ESE de același turn, sub arcada mărginită de cei doi piloni ce se alătură lui Z I. Faptul că zidurile marelui turn pătrat nu se leagă cu Z I, ci se alătură acestuia, arată că el a fost clădit într-o epocă mai tîrzie, ceea ce rezultă de altfel și din tehnica diferită de construcție: mortar de cărămidă sfărîmată, grosimea mai mare a zidului etc. O ultimă observație privind turnul pătrat este aceea că pe fața exterioară a laturii de est a acestuia, către capătul de nord al turnului, se află un contrafort cu dimensiunile de $2,55 \times 2,10$ m.

În raportul din anul 1955 am arătat că Z II, aflat la circa 16 m spre E de zidul pilon cu arcadă, se bifurcă înspre nord, ca și cum ar trebui să formeze o încăpere în această parte¹. În toamna anului 1956, nivelul scăzut al apelor Dunării ne-a permis cercetarea în continuare a celor două ziduri ce închid intradevăr o încăpere cu trei laturi, dintre care cea de est e arcuită. Starea de rea conservare a zidurilor, apele în creștere ale Dunării și timpul limitat de cercetare nu ne-au îngăduit însă urmărirea mai departe și a temeliilor de ziduri legate cu mortar simplu, ce se desprind din această încăpere, înspre nord-est. Cercetarea lor într-o campanie de săpături viitoare urmează să precizeze dacă, după poziția pe care o dețin, vor fi îndeplinit funcția unor instalații portuare, ori pe aceea a unor ziduri și a unui turn de apărare, dintr-o perioadă de timp mai veche decît turnul pătrat și decît cele șapte turnuri semicirculare, descoperite pe latura de nord a cetății, despre care va fi vorba mai jos.

Masivul de zidărie, gros de circa 4 m (Z III) și care în cursul săpăturilor din 1955 se pierdea în apele Dunării, s-a dovedit a fi însăși temelia laturii nordice a zidului de incintă al cetății. După ce se arcuiește spre răsărit, la distanță de circa 8 m de mal, Z III e prevăzut spre exterior cu un turn de apărare semicircular, din care nu se mai păstrează decît baza, ca o platformă de piatră și cărămidă, legate cu mortar.

Cu privire la materialul și tehnica de construcție, trebuie notat că paramentul turnului era alcătuit dintr-un rînd de pietre de calcar ecarisate, iar emplectonul acestuia din pietre neregulate, de mărime mijlocie și mică, ca și din cărămizi întregi și fragmentare, întrebuințate destul de des pentru a umple golurile dintre

¹ Materiale, IV, 1957, p. 160.

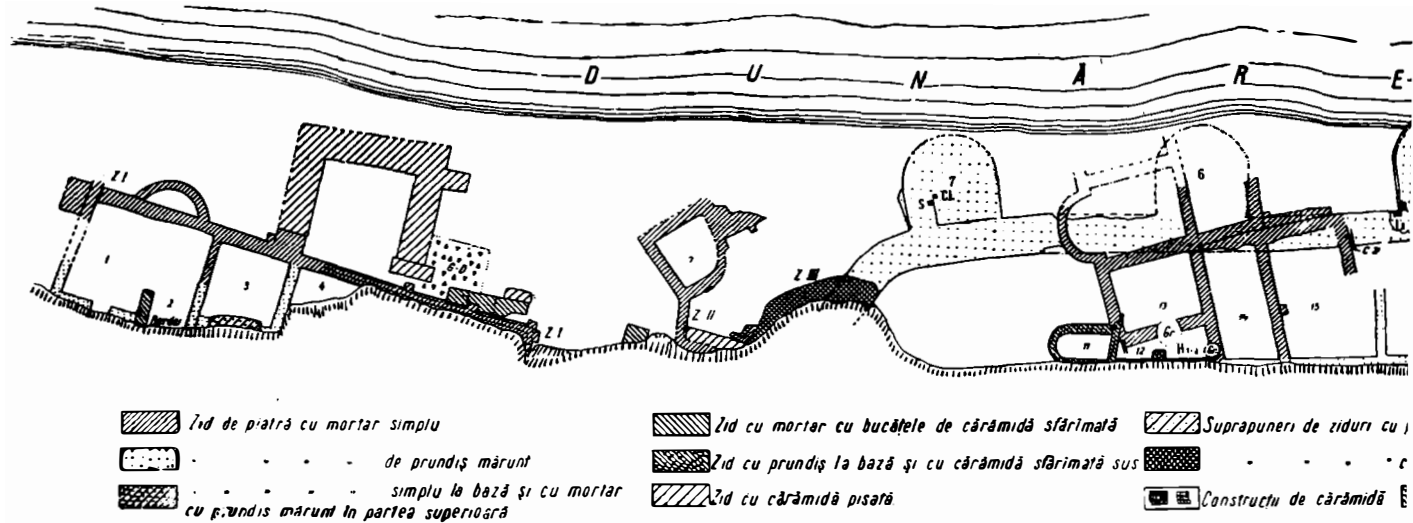
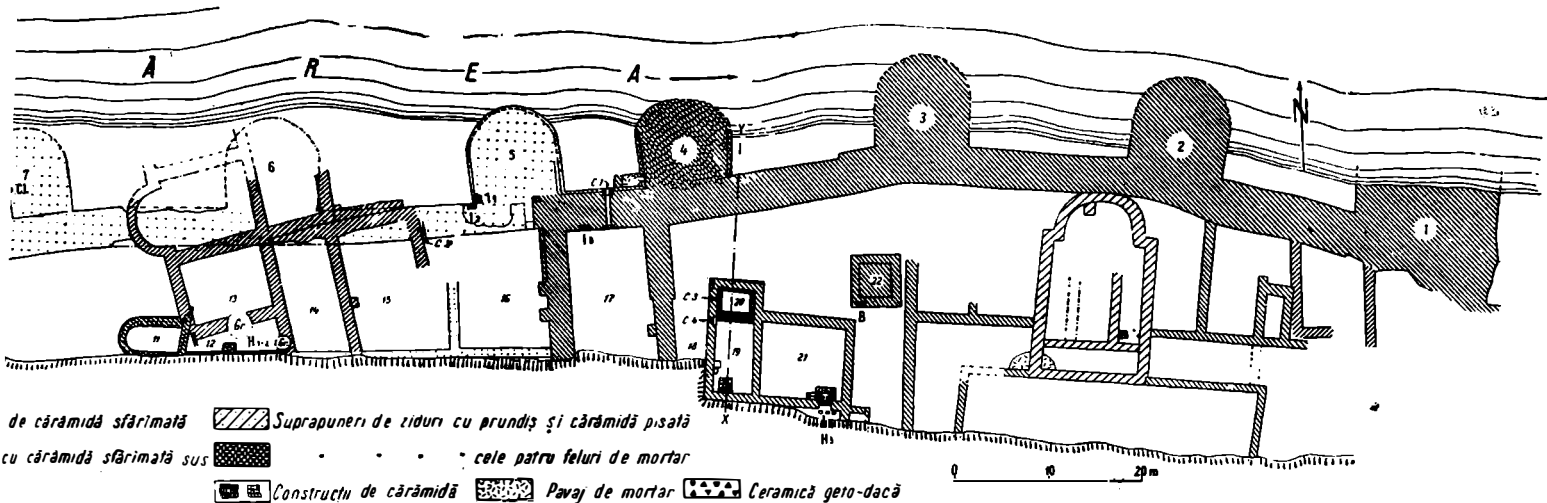

Fig. 1. — Planul ruinelor laturii de nord a cetății Noviodunum
www.cimec.ro

ul ruinelor laturii de nord a cetății Noviodunum, situate pe plaja Dunării.

pietre. Pe o cărămidă spartă încă din vechime (pe plan, fig. 1, notat CL), cu dimenisunile de $0,28 \times 0,28$ m, se află ștampila *Cl(assis) Fl(avia) M(oesica)*. În apropiere de ea a fost găsită în zidul platformei o bucată din marginea unei stele funerare mai vechi, împodobită cu viță de vie și struguri în relief (pe plan S). Mortarul de legătură conține pietriș mărunț, ceea ce indică, cel puțin pentru baza turnului, o perioadă de construcție mai veche decât începutul secolului al IV-lea, de când, după observațiile făcute și în 1955, datează zidurile legate cu mortar în compoziția căruia se află cărămidă sfărîmată¹. Pe latura de vest se observă o bucată din soclul turnului.

Din platformă se păstrează mai bine porțiunea dinspre sud, ce se leagă cu zidul de incintă. În această parte, către latura de vest a turnului, se află chiar o margine de zid, perpendicular pe zidul de incintă, care pare să indice latura stîngă a intrării în turn. Capătul semicircular al turnului a fost distrus aproape în întregime de apele Dunării. Lățimea turnului e de 10 m, iar lungimea lui de 9,50 m.

De la turnul semicircular nr. 7, zidul de incintă continuă spre răsărit, pe o lungime de 42,50 m, pînă la turnul semicircular nr. 5, a cărui temelie s-a păstrat destul de bine. Avînd în vedere distanța obișnuită între celelalte turnuri semicirculare, de pe latura de nord a cetății, presupunem că și între turnurile nr. 7 și 5 a existat un alt turn, ceea ce se confirmă în parte și de slabele resturi ale unei platforme de zid, reprezentînd baza turnului nr. 6.

Zidul gros al incintei, construit din piatră cu mortar, conținînd pietricele mărunte de prundiș, a întîlnit pe această porțiune zidurile late de $0,70 - 1$ m ale unei clădiri mai vechi, construite din piatră cu mortar simplu, pe care le-a inclus parțial în cuprinsul său. Clădirea mai veche căreia îi aparțineau aceste ziduri se întindea atît la sudul, cît și la nordul incintei. Înăuntrul ei, către sud, se află hypocaustul dezvelit în parte cu prilejul săpăturilor din 1955 (H 1—2). Acesta și încăperea cu absida orientată spre Vest, întîlnită de zidul de incintă, duc la presupunerea că întreaga construcție din acest loc, preexistentă incintei, a aparținut unor therme. De notat că, pe tot parcursul acestei clădiri, temelia curtinei dintre turnurile 7 și 5 a fost aproape în întregime distrusă de ape. Cu încă 5,50 m înainte de-a ajunge la turnul nr. 5, temelia curtinei e șanțuită de-a curmezișul de un canal (C2), de forma unui jghiab lat de 0,35 m, construit pentru scurgerea în Dunăre a apelor ce coborau dinspre mal.

Cele mai bine păstrate și totdeodată cele mai impunătoare, în comparație cu celelalte, sînt platformele turnurilor semicirculare nr. 4 și 5, situate unul față de altul la o distanță de abia 8,50 m. Dimensiunile fiecărui turn sînt de circa 10 m lățime $\times$ 9,50 m lungime. Tehnica de construcție a celor două turnuri și a curtinei dintre ele e foarte îngrijită: piatră de talie, de dimensiuni mai mari, așezată cu multă regularitate pe margini, prezentînd de jur împrejur un parament lat la turnul nr. 5 de 0,30—0,45 m, iar la nr. 4 de 0,55 m. Același parament continuă și pe latura exterioară a curtinei dintre cele două turnuri, unde însă a fost acoperit cu un rînd pe piatră, într-o epocă mai tîrzie. Emplectonul platformei celor două turnuri diferă numai în ceea ce privește compoziția mortarului, care la turnul nr. 5 conține prundiș, iar la turnul nr. 4 prundiș și cărămidă sfărîmată.

Baza intrării în turnul semicircular nr. 5 este singura ce se păstrează mai bine, pe o înălțime de circa 0,40 m față de restul platformei. Întrarea nu se afla pe axul turnului, ci era deplasată spre E, avînd lungimea de 3 m și lărgimea de 1m.

¹ *Materiale*, IV, 1957, p. 160—161.

La capătul exterior al intrării există un prag lat de 0,80 m, mai înalt cu 0,20 m față de pavimentul turnului. Imediat în dreapta intrării se mai păstrează un rest de pavaj de cărămidă, cu dimensiunile de circa $0,80 \times 1$ m. Pe latura de vest a turnului, în punctul de unire a acestuia cu zidul curtinei, au fost întrebuințate pentru parament două blocuri de calcar cu inscripții fragmentare în limba latină (I1 și I2), asupra cărora vom reveni. A treia piatră cu inscripție a fost descoperită în paramentul de pe latura de sud a temeliei curtinei dintre turnurile 4 și 5 (I3).

Distanța mică dintre turnurile nr. 4 și 5 arată că între ele se afla una dintre intrările în cetate, care avea nevoie de o întărire cu totul specială. Acest fapt e confirmat și de cele două ziduri masive din interiorul cetății, ce flanchează drumul de acces, căzînd perpendicular pe zidul de incintă, cu care se leagă organic, dovadă că au fost construite în același timp. Deocamdată ne-am limitat numai la semnarea faptului, rămânînd ca într-o campanie de săpături viitoare să se cerceteze de aproape porțiunea de plajă dintre cele două ziduri masive, pentru lămurirea definitivă a acestei probleme.

Un canal de scurgere, cu direcția S-N, lat de 0,34 m și înalt de 0,20 m, străbate întreaga temelie a zidului de incintă dintre turnurile nr. 4 și 5 (C1). Tot aici, în colțul format de latura de V a turnului 4 și latura exterioară (de N) a curtinei, s-au dezvelit resturile unei plăci de mortar și ale unui mic zid cu mortar cu cărămidă sfărîmată.

De la turnul nr.4 temelie zidului de incintă continuă spre ENE, pe o distanță de 16 m, pînă la turnul semicircular nr. 3. Paramentul feții exterioare a zidului e distrus în cea mai mare parte. Postamentul de piatră cu mortar conținînd cărămidă sfărîmată, al turnului nr. 3, larg de 10,30 m, n-a putut fi urmărit spre N decît pe o adîncime de 2,50 m, restul aflîndu-se sub ape, care l-au și distrus aproape în întregime.

Din fața turnului nr. 3 marginea interioară a zidului de incintă se curbează ușor spre răsărit, mergînd aproape paralel cu albia Dunării, pînă la turnul semicircular nr. 2, ce se află la distanță de 17,10 m de turnul nr. 3. Zidul de incintă și mai ales turnul nr. 2, lat de 10,30 m, au fost de asemenea aproape cu totul distruse de ape.

O ultimă cotitură face zidul de incintă în fața turnului nr. 2, de unde deviază ușor către SE. La circa 15 m de turnul nr. 2, el se prelungește spre N cu altă platformă de zid de dimensiuni mai mari decît celelalte turnuri semicirculare, dar care, din cauza apelor în creștere și a relei stări de conservare, n-a putut fi delimitată cu precizie. Este clar că ne aflăm în fața unui alt turn, care, după dimensiuni și locul unde se găsește, pare să fie turnul din colțul de NE al cetății (nr. 1).

În interiorul cetății, mereu pe aceeași plajă inundabilă a Dunării, temeliele celor mai de seamă construcții s-au descoperit în jumătatea de est a porțiunii de teren cu ruine, unde, de altfel, a și fost depus efortul principal al cercetărilor din 1956.

Una dintre cele mai de seamă descoperiri o constituie ruinele unor *therme*, din care s-a dezvelit numai o parte, restul continuînd sub malul de la sud de plajă. Temeliile descoperite închid trei încăperi de mărimi diferite (nr. 19, 20 și 21), ale căror ziduri de piatră cu mortar conținînd și cărămidă sfărîmată, au grosimea între 0,80 și 0,95 m. Încăperea cea mai mare (nr. 21) are dimensiunile interioare de $7,80 \times 9$ m. Interiorul ei n-a fost cercetat decît în colțul de SE, unde s-a descoperit o construcție de cărămidă cu trei laturi libere la exterior, avînd dimensiunile de $1,45 \times 2,20 \times 1,45$ m (fig. 2); la interior construcția e semicirculară, cu

diametrul de 1,35 m. Grosimea zidului de cărămidă variază între 0,40 și 0,60 m. Capetele zidului semicircular se alătură zidului de sud al încăperii celei mari, care, într-o etapă ulterioară, a fost spart, pentru a se face legătura cu încăperea alăturată. În locul zidului spart, gros de 0,90 m, s-a înălțat altul de cărămidă, cu lățimea numai de 0,35 m. În partea de jos, la mijloc, zidul de cărămidă are o deschizătură largă de 0,34 m și înaltă de 0,50 m, boltită în partea de sus. Un sondaj executat în marginea malului, la sud de încăperea nr. 21, în dreptul spărturii

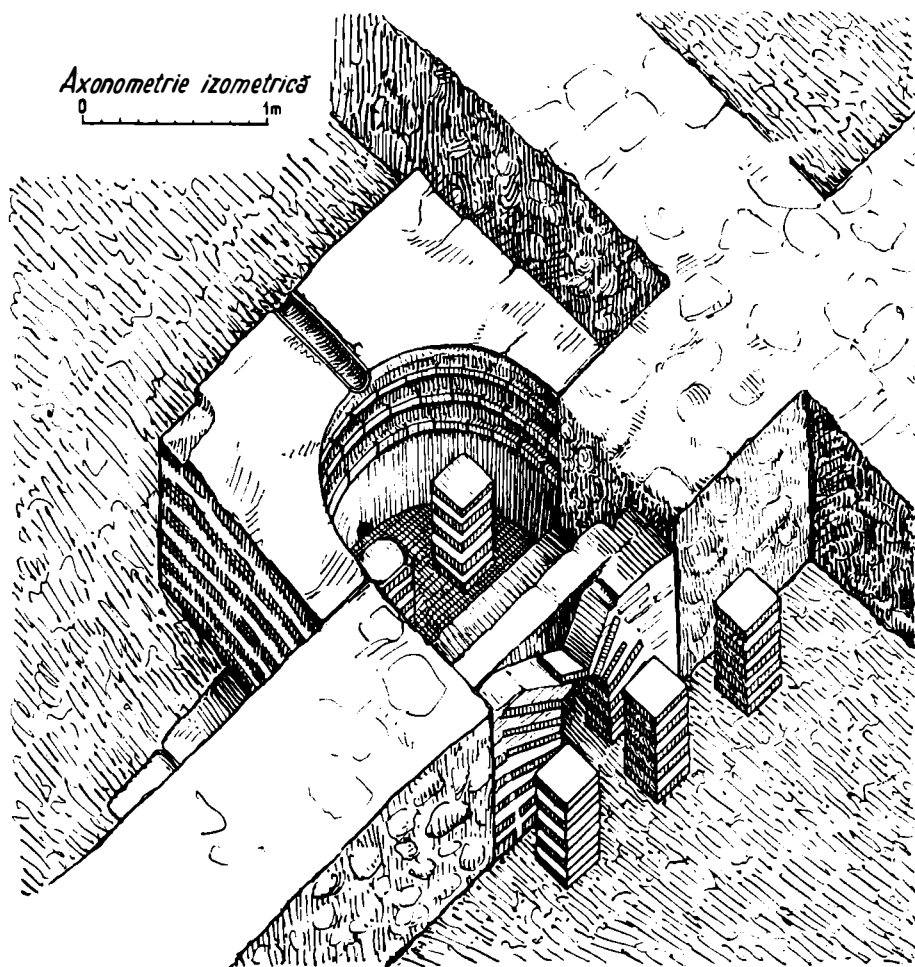

Fig. 2. — Therme: bazin de acumulare și hypocaust.

din zid, a dus la descoperirea a trei postamente din cărămizi pătrate ($0,26 \times 0,26$ m), înalte de cîte 0,55 m, ce fac parte din resturile unui hypocaust (H3) care continuă sub mal, deosebit de cel descoperit în toamna anului 1955, cu 50—60 m mai la vest (H 1—2). Prezența hypocaustului și legătura lui cu construcția semicirculară în interior, de la nord de zid, arată că aceasta îndeplinea funcția unui mic bazin de acumulare a apei provenind de la hypocaust. O astfel de funcție e indicată în primul rînd de diferența de nivel a bazinului, care e îngropat în pămînt, avînd fundul cu 0,70 m mai jos față de pavimentul încăperii în care se află. În interiorul bazinului se înalță două postamente de cărămidă cu dimensiunile de $0,26 \times 0,26$ m, înalte de 0,17 m. Pavimentul de cărămidă al bazinului e ușor

încălinat spre nord, unde se află două olane pentru scurgerea apei, unul în partea de sus și altul la baza zidului semicircular (fig. 2).

Zidul de vest al încăperii nr. 21 o desparte de alta dreptunghiulară (19—20) ce se prelungește spre nord, cu dimensiunile interioare de $11,20 \times 4,20$ m. Capătul de nord al încăperii dreptunghiulare (nr. 20) a fost dezvelit parțial încă din anul 1955. Încăperea dreptunghiulară se prezintă astăzi ca o platformă în trepte, adaptându-se oarecum terenului înclinat înspre Dunăre, adică mai înaltă spre sud și mai joasă spre nord (fig. 3—4). Așa cum se înfățișează, platforma are două părți bine distincte (19 și 20), separate între ele printr-un zid de cărămidă, gros de 0,65 m. Platforma de la sud are lungimea de 7,50 m, iar cea de la nord de circa 3 m, ambele prezentând urme de refaceri din etape diferite, ce corespund secolelor IV—VI. Partea cea mai veche a platformei avea un pavaj de piatră calcaroasă, lustruită în

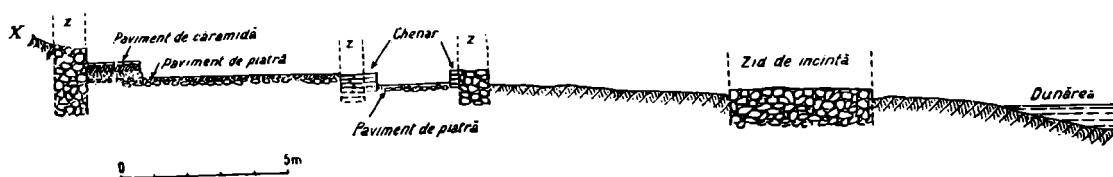

Fig. 3. — Secțiunea X-Y.

asa fel încât dă impresia unei singure plăci, foarte rezistente, cu o patină cenușie lucioasă. Urmează apoi un pavaj din lespezi de piatră, unele de dimensiuni foarte mari. La capătul de sud al platformei, pe o suprafață de cca $2 \times 2,50$ m, cu 0,55 m mai sus decât pavajul precedent, se află resturile unui ultim pavaj din cărămizi de diferite mărimi, așezate pe un strat de dărâmături.

În zidul comun de vest al celor două încăperi ale platformei (nr. 19 și 20) se află două canale de scurgere: C3 și C4 (fig. 6), care, împreună cu pavajul inițial lustruit, confirmă legătura acestora cu instalațiile de băi romane, existente în acest loc. În pământul de umplutură al canalului C4 s-au găsit diferite fragmente de ceramică și sticlărie romană, o perlă, 32 monede de bronz, din secolul al IV-lea, și patru brățări de bronz, asemănătoare între ele, având extremitățile decorate cu capete de animale stilizate (fig. 10/3).

La 1,20 m NE de colțul încăperii nr. 21, s-au descoperit temelii unei mici încăperi pătrate (nr. 22) cu zidurile construite din piatră cu mortar, în care se află cărămidă sfărâmată. Grosimea zidurilor este de 0,91—1,10 m. În zidul de sud, către colțul de SV al clădirii, a fost folosită ca material de construcție baza profilată a unui monument roman (B), identificată încă din campania de săpături din 1955, când, cu excepția zidului respectiv, tot restul clădirii se afla sub apă. În situația de atunci a descoperirii, baza monumentului părea că permite o interpretare¹ ce nu mai este verosimilă astăzi. În interiorul construcției, a cărei destinație rămâne necunoscută, s-a găsit un strat masiv de umplutură, din pietre legate cu mortar.

La E și SE de această mică construcție s-au dezvelit mai multe temelii de ziduri, aproape toate aparținând ultimei etape de construcție observată pînă în prezent: ziduri de piatră cu mortar, în care s-a amestecat cărămidă sfărâmată.

Singurele temelii de ziduri ce au putut fi legate între ele, aparțin unei *bazilici* (fig. 1 și 5). Acestea se află pe plaja Dunării, la SV de turnul semicircular nr. 2.

¹ Materiale, IV, 1957, p. 162.

Clădirea bazilicii are forma unui dreptunghi orientat N—S, lung de 13,80 m și lat de 10,75 m, în interior. La capătul de nord bazilica se termină cu o mare absidă semicirculară, avînd diametrul de 7,80 m. Grosimea zidurilor exterioare, din

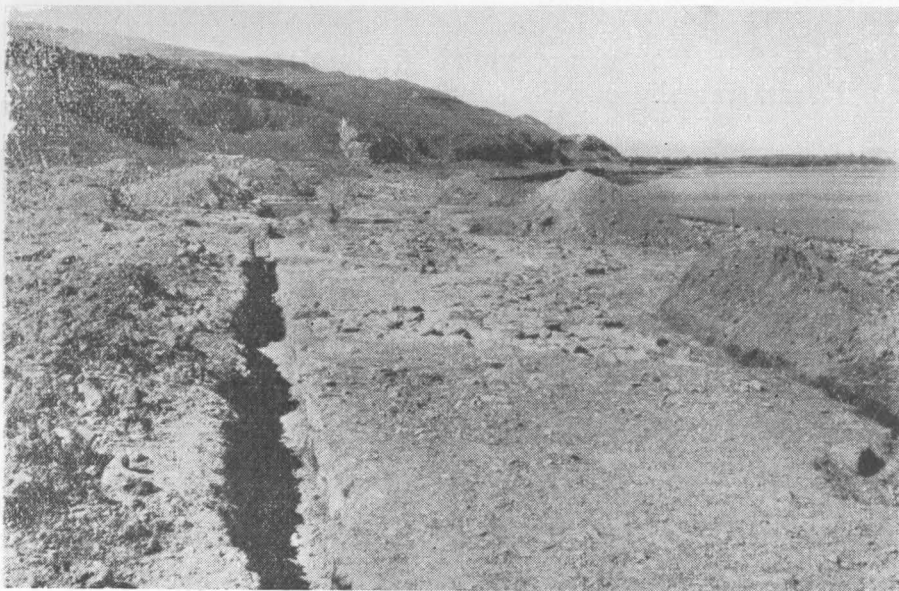

Fig. 4. — Vedere parțială a ruinelor de pe plajă.

Fig. 5. — Bazilica.

piatră cu mortar conținînd cărămidă pisată, variază între 0,90 și 1,40 m. Clădin-du-se mai tîrziu decît construcțiile înconjurătoare, zidurile bazilicii s-au adaptat unora dintre acestea, iar pe altele le-au distrus. Astfel, zidul absidei a trebuit să se subțieze în creștet, pentru a se alipi de zidul de incintă al cetății. În jumătatea de sud clădirea bazilicii a întîlnit un zid lung transversal și o stradă, pe

care le-a întrerupt. Latura îngustă de sud a bazilicii a dat peste un alt zid lung, paralel cu cel precedent, pe care însă l-a folosit. Aici colțul de SE al bazilicii a trebuit să se adapteaze zidului anterior, iar colțul de NV a fost construit peste o platformă mai veche de mortar.

În interior, bazilica avea o încăpere transversală (nartex) la extremitatea de sud, largă de 2,50 m. Corpul propriu-zis era împărțit în trei nave longitudinale. Acest lucru îl arată temelia colonadei interioare, din partea de răsărit, singura

Fig. 6. — Canal de scurgere (pe plan C 4).

păstrată în bună parte. În jumătatea de vest a absidei, lângă zidul semicircular, s-a dezvelit un bloc de pietre legate cu mortar, a cărui explicație n-a putut fi găsită deocamdată. În interiorul bazilicii nu s-a descoperit nici un rest de material, care să arate cu precizie caracterul creștin al clădirii. Un mic fragment dintr-un vas de marmură, cu decor vegetal în relief (fig. 10/2), aflat în mijlocul bazilicii, nu ne poate fi de ajutor în această privință. Cărămizile dintr-un rest de pavaj, dezvelit în nava dreaptă a bazilicii, sînt așezate oblic și mai jos față de zidul-postament al colonadei din dreapta, așa încît ele par anterioare bazilicii.

★

Dintre monumentele descoperite în timpul săpăturilor, merită în primul rînd atenție cele trei pietre cu inscripții, folosite ca material de construcție la temelia turnului nr. 5 și a zidului de incintă, în punctele I 1, I 2 și I 3. Cea mai mare

și în același timp cea mai importantă dintre aceste inscripții (I3), menționînd numele unui *praefectus classis* necunoscut, va alcătui obiectul unui studiu aparte. Celelalte sînt două fragmente din partea superioară a unor monumente funerare, din piatră de calcar.

Primul (fig. 7; pe plan I 1) e un fragment de stelă funerară cu următoarele dimensiuni: 0,63 m înălțime, 0,85 m lățime și 0,08—0,18 m grosime; înălțimea literelor e de 0,06—0,07 m. Din textul scris cu litere mari și regulate, ce indică o epocă bună (sec. I—II), se mai păstrează:

D(is) M(anibus)
VAL(eriae) FLAVIAE C(on-)
IVGI ET IVLIA [e Cr-]
ISPIN(a)E FIL (iae) ET
N

Al doilea fragment (fig. 8; pe plan I2) provine din partea de sus a unei stele funerare al cărei frontispiciu și chenar în relief au fost cioplite, pentru ca piatra să

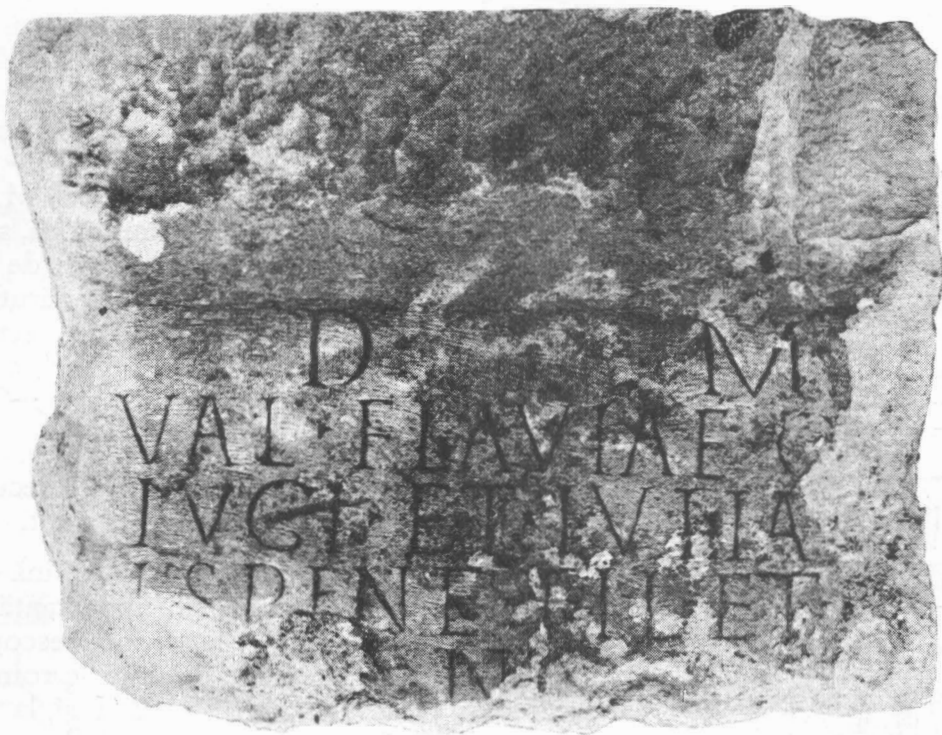

Fig. 7. — Fragment de stelă funerară, refolosit în zidul cetății (pe plan I 1).

Fig. 8. — Fragment de stelă funerară, refolosit în zidul cetății (pe plan I 2).

se fixeze mai bine în zid. Dimensiuni : 0,61 m înălțime, 0,87 m lățime, 0,10 m grosime înălțimea literelor 0,05—0,055 m. Literele se aseamănă cu ale inscripției precedente,

indicînd aproximativ aceeași perioadă de timp. Cuprinsul e următorul:

D(is) M(anibus)
MARIA ING-
ENVA VIX (it)
AN(nis) L ET AV-
FIDIVS AQ[uilius ?]
.

Un număr mare de cărămizi și țigle cu ștampila *Cl(assis) Fl(avia) M(oesica)*, descoperite unele pe plaja Dunării, iar altele întîmplător, în așezarea civilă, se adaugă la cele descoperite în cursul campaniei de săpături din anul 1955. Pentru prima oară au apărut și unele variante ale ștampilei aceleiași flote, necunoscute pînă aici, indicînd o evoluție în timp a acesteia, ca de pildă: *CLASSIS F(lavia) M(oesica)*, *CL(assis) FL(avia) MY(sica)* ș.a. (fig. 9/1—3).

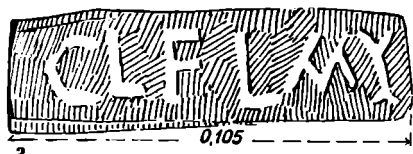
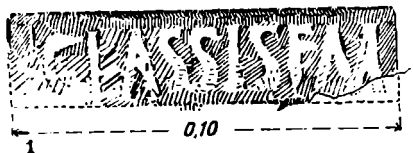

Fig. 9. — Cărămizi cu ștampila *Classis Flavia Moesica (Mysica)*.

Alte cărămizi și țigle cu ștampile necunoscute pînă în prezent vor fi publicate separat.

Dintre toate descoperirile făcute pînă acum la « Pontonul Vechi » o deosebită importanță prezintă ceramica geto-dacică. Aceasta a fost descoperită în strat de locuire nederanjat de zidurile romane, sub arcada cu piloni alăturată lui Z I și la nord de aceasta. Ea este în cantitate destul de mare și se împarte în două categorii: 1) fragmente de vase lucrate cu mîna, dintr-o pastă grosolană, poroasă, împodobite cu brîu alveolar și cu butoni, și 2) fragmente din vase de diferite forme, din pastă cenușie, de calitate superioară, lucrate la roată și

împodobite uneori cu ornamente executate prin lustruire. Însemnătatea unei astfel de descoperiri, care documentează pentru prima oară o fază de locuire getică la Noviodunum, merită o prezentare mai amănunțită pe care n-o îngăduie limitele acestui raport preliminar.

Diferitele descoperiri mărunte aparțin unele epocii elenistice și romane, iar altele celei feudale timpurii. Astfel sînt: fragmentul de vas de marmură (fig. 10/2) și brățările deja amintite (fig. 10/3), un fragment ceramic pe care abia e zgîriată inscripția . . . οσφου (fig. 10/1), diferite fragmente ceramice, mai multe tuburi mici de lut ars, descoperite în cuprinsul thermelor, o cheie romană de bronz (fig. 10/4), un ac (fig. 10/5), un fragment de brățară în torsadă (fig. 10/6), două fibule fragmentare (fig. 10/7—8), două cataramă (fig. 10/9—10), două aplici (fig. 10/11—12), toate din același material, cîteva fusaiole de ardezie roșiatică, asemănătoare cu cele aflate în așezarea feudală timpurie de la Dinogetia - Garvăn, numeroase fragmente de brățări și mărgelile de sticlă colorată etc.

În cursul săpăturilor s-a găsit un număr de peste 400 monede antice, feudale și moderne, care au fost determinate și clasificate în măsura în care starea lor de conservare a îngăduit.

Monedele grecești sînt reprezentate prin două exemplare; unul de la Calatis, din perioada autonomă, și altul de la Tomis, din perioada semiautonomă.

Monedele *imperiale romane* și *bizantine timpurii*, ce formează a doua grupă, în număr de peste 250 bucăți, încep cu Nero și sfîrșesc cu Focas. Seria monedelor bizantine timpurii, începînd cu Anastasius și terminînd cu Focas, inclusiv, este documentată cu piese din timpul fiecărui împărat.

Monedele *bizantine* reapar în vremea lui Ioan Tzimisce (969—976) și continuă pînă în vremea Comnenilor. Ele sînt mai mult de 100, unele fiind tăiate. Una singură, cu efigia împăraților Vasile II și Constantin VIII, e de aur.

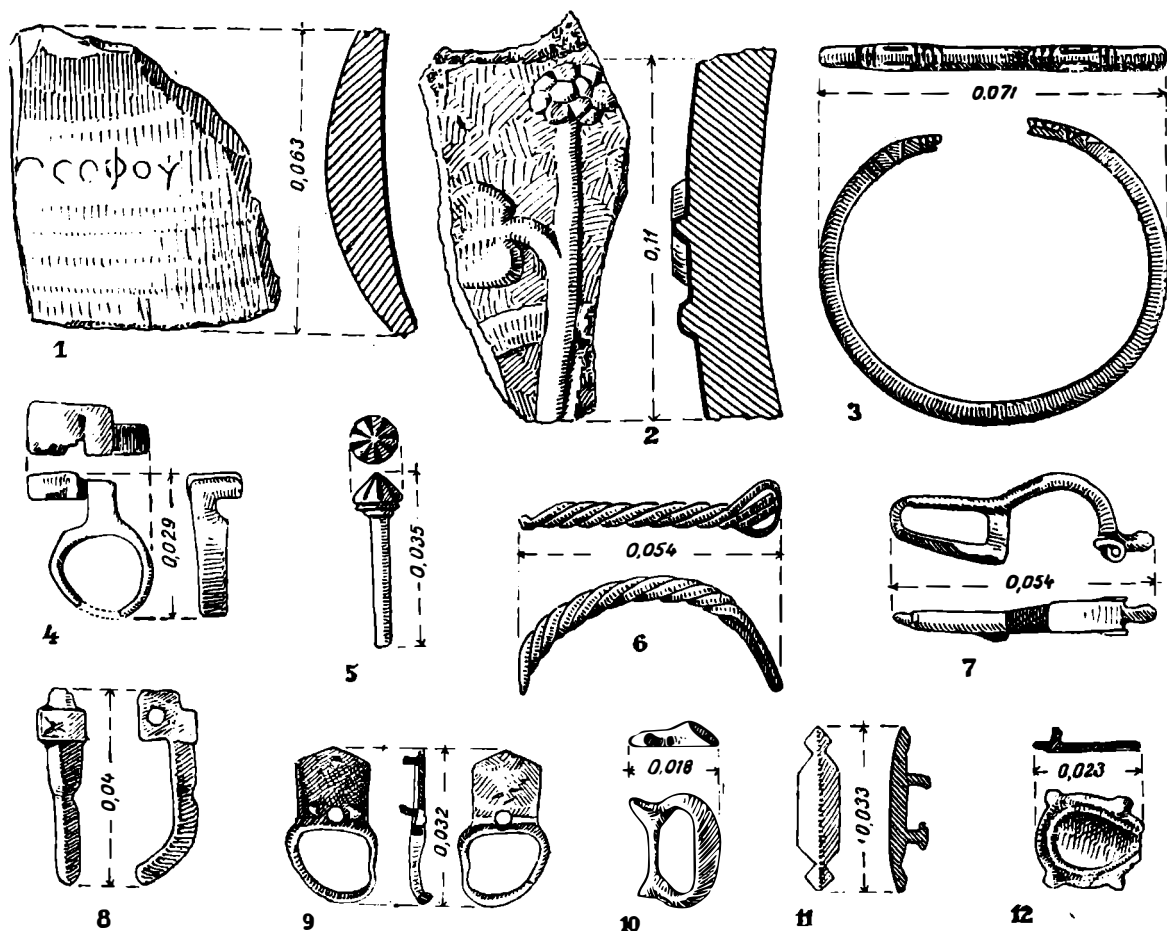

Fig. 10. — Obiecte descoperite pe plaja Dunării, în cuprinsul cetății Noviodunum.

O mențiune aparte merită monedele *tătărești* din secolele XIII și XIV, în număr de 16. Ele sînt o dovadă în plus că așezarea de la Noviodunum a constituit unul dintre principalele puncte de trecere pentru populațiile de stepă nord-pontice spre regiunile din sudul Dunării.

Dintre monedele mai tîrzii amintim una singură din timpul lui Mahmud I (1730—1754), patru rusești de la începutul secolului al XIX-lea și cîteva romînești de la sfîrșitul secolului trecut și începutul celui actual.

Două sigilii bizantine de plumb s-au găsit într-o stare rea de conservare, ce face deocamdată cu neputință identificarea lor.

★

Paralel cu descoperirile făcute în urma săpăturilor arheologice de pe plaja Dunării, o serie de descoperiri întîmplătoare au avut loc în împrejurimile cetății

Noviodunum, la distanțe mai mari sau mai mici de aceasta. Dintre ele amintim deocamdată numai două morminte romane, scoase la lumină cu prilejul lucrărilor agricole, unul la circa 300 m S de cetate, iar altul pe teritoriul comunei Niculițel, în linie dreaptă la vreo opt km S de *Noviodunum*. Ambele vor fi prezentate mai amănunțit într-un studiu aparte, împreună cu diferite descoperiri mărunte făcute în ultimii ani.

Datorită nivelului scăzut al apelor Dunării, zidul de incintă de pe latura de nord a cetății *Noviodunum* și construcțiile situate pe plaja de la Pontonul Vechi au fost identificate în cea mai mare măsură. Cu toate acestea, unele puncte ale planului incintei și ale construcțiilor din imediata vecinătate a acesteia au rămas încă nelămurite. Cauza a fost pe de o parte starea rea de conservare a ruinelor, iar pe de alta, creșterea ușoară a nivelului apelor, către sfârșitul campaniei și timpul prea limitat pentru săpăturile care, împotriva așteptărilor, s-au întins pe o foarte mare suprafață de teren. De aceea se impune continuarea săpăturilor într-o campanie viitoare, când apele Dunării vor atinge cel mult nivelul scăzut din toamna anului 1956. Obiectivul acestor săpături va fi de a preciza planul și rolul construcțiilor dezvelite parțial și strâns legate de cele descoperite în ultimii doi ani. Continuarea săpăturilor este cu atât mai necesară, cu cât se fac mereu descoperiri importante nu numai în porțiunea de pe plaja Dunării, ci și în împrejurimile imediate ale cetății.

Paralel cu săpăturile de salvare trebuie începută de urgență consolidarea ruinelor amenințate cu distrugerea, fie de ape, fie de oameni. Socotim că problema consolidărilor nu poate fi amânată fără a prejudicia grav existența și a ultimelor resturi de ziduri ce se mai păstrează la suprafața terenului.

I. BARNEA și BUCUR MITREA

ОХРАНИТЕЛЬНЫЕ РАСКОПКИ В NOVIODUNUM (ИСАКЧА)

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Между 10—30 сентября 1956 г. были продолжены спасательные раскопки развалин крепости *Noviodunum* в части, находящейся вдоль заливного берега Дуная, подвергающейся опасности полного размыва водами реки. Так как уровень вод Дуная был значительно ниже, чем в 1955 г., когда были начаты эти раскопки, удалось установить большую часть руин (рис. 1). Большинство существенных элементов намеченного в 1955 г. плана было осуществлено.

Была установлена северная часть крепости на расстоянии свыше 250 м с крепостной стеной шириной в 4 м, большая квадратная башня, семь полукруглых башен и т.д. Между двумя, более близко расположенными друг к другу башнями (№№ 4—5), на расположенной у Дуная стороне, находится вход в крепость. Внутри крепости, все там же, у заливного берега, открыта часть развалин римских бань, кроме уже открытых в 1955 (на плане НЗ и рис. 2—3), уточнен план базилики (рис. 6), вскрыты фундаменты и других стен. На основании скрепляющего раствора были установлены три основные строительные фазы, соответствующие трем различным последовательным этапам.

В крепостной стене были найдены три латинские надписи, использованные в качестве строительного материала (на плане I 1—I 3 и рис. 7—8). Было обнаружено много обломков обожженных кирпичей и черепицы со штампом *Classis Flavia Moesica* (рис. 9). В одном незатронутом римскими стенами жилым слое находится много гето-дакийских фрагментов. На берегу были найдены также различные фрагменты и мелкие вещи, главным образом римской и феодальной эпохи.

Среди свыше 400 античных монет, две греческие, большая часть—римские императорские и ранневизантийские (Нерон—Фока), другие византийские (X—XII вв.) и 16 татарские (XIII—XIV вв.).

В окрестностях крепости случайно обнаружены два римских погребения: одно на гражданском поселении *Noviodunum*, а другое на территории села Никулицел.

Для окончательного установления плана римских руин у дунайского берега необходимо продолжать археологические раскопки.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

- Рис. 1. — План расположенных у дунайского пляжа руин северной части крепости *Noviodunum*.
 Рис. 2. — Бани: водный бассейн и гипocaust.
 Рис. 3. — Разрез X—Y.
 Рис. 4. — Частичный вид на береговые развалины.
 Рис. 5. — Базилика.
 Рис. 6. — Сточный канал (на плане С 4).
 Рис. 7. — Часть надгробной стелы, использованной при стройке крепостной стены (на плане I 1).
 Рис. 8. — Часть надгробной стелы, использованной при стройке крепостной стены (на плане I 2).
 Рис. 9. — Кирпичи со штампом *Classis Flavia Moesica*.
 Рис. 10. — Предметы, обнаруженные в пределах крепости *Noviodunum* у дунайского берега.

LES FOUILLES DE SAUVEGARDE DE NOVIODUNUM (ISACCEA)

RÉSUMÉ

Des fouilles de sauvegarde se sont poursuivies du 10 au 30 septembre 1956 sur les portions des ruines de la forteresse de *Noviodunum*, qui se trouvent sur la berge sablonneuse du Danube et sont menacées d'une destruction définitive par les eaux du fleuve. Le niveau des eaux du Danube étant cette fois beau coup plus bas qu'en 1955, lorsque les fouilles furent entamées, la plus grande partie des ruines qui recouvrent la plage a pu être identifiée (fig. 1).

De cette manière le plan qui n'avait été qu'esquissé en 1955 s'est trouvé vérifié et complété. Le côté Nord de la forteresse a été identifié sur une longueur de plus de 250 m, y compris l'enceinte d'une largeur d'environ 4 m, une grande tour carrée, sept tours semi-circulaires, etc. L'entrée de la forteresse se trouvait gardée par deux tours plus élevées, face au Danube. A l'intérieur de la forteresse, sur la même plage, on a découvert une partie des ruines des thermes romains, hormis ceux trouvés en 1955 (sur le plan H et fig. 2—3). Il a été possible de préciser le plan d'une basilique (fig. 6) et de mettre au jour différentes fondations. A l'examen du mortier employé, trois phases principales de construction ont été constatées, qui correspondent à trois étapes successives distinctes.

Dans le mur d'enceinte, on a trouvé trois inscriptions latines, récupérées comme matériaux de construction (sur le plan: I 1—I 3 et fig. 7—8). On a également découvert de nombreux fragments de briques et de tuiles portant l'estampille *Classis Flavia Moesica* (fig. 9). Une couche d'habitat, non altérée par les murs de l'époque romaine, renfermait de nombreux fragments géto-daciques. Différents débris de céramique et d'autres menus objets, notamment des époques romaine et féodale, ont également été trouvés sur la plage.

On y a recueilli plus de 400 monnaies antiques, dont deux grecques. La plupart sont romaines, du temps de l'empire et du début de l'époque byzantine (Néron-Phocas). D'autres sont byzantines (X—XIIe siècles) et 16 tatars (XIII et XIVe siècles).

On a découvert fortuitement aux abords de la forteresse deux tombes romaines: l'une dans l'établissement civil de *Noviodunum*, l'autre sur le territoire du village de Niculițel.

Pour achever de dresser le plan des ruines romaines qui existent sur la berge du Danube, il est nécessaire que les fouilles archéologiques soient poursuivies.

EXPLICATION DES FIGURES

- Fig. 1. — Plan des ruines situées sur la berge sablonneuse du Danube, côté Nord de la forteresse de *Noviodunum*.
 Fig. 2. — Thermes: bassin d'accumulation et hypocauste.
 Fig. 3. — Section X—Y.
 Fig. 4. — Vue partielle des ruines existant sur la plage.
 Fig. 5. — Basilique.
 Fig. 6. — Canal d'écoulement (sur le plan C 4).
 Fig. 7. — Fragment de stèle funéraire, employé à nouveau à la construction du mur de la forteresse (sur le plan I, 1).
 Fig. 8. — Fragment de stèle funéraire, employé à la construction du mur de la forteresse (sur le plan I, 2).
 Fig. 9. — Briques portant l'estampille *Classis Flavia Moesica* (*Mysica*).
 Fig. 10. — Objets découverts sur la berge du Danube sur l'emplacement de la forteresse de *Noviodunum*.

